

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Leerlingen met speciale leerbehoeften op weg naar een diploma

Sligte, H.; Goei, S.L.; Roerdink, D.; Kleijnen, R.; Volman, M.; Heurter, A.; Peetsma, T.

Publication date

2011

Document Version

Final published version

Published in

Op zoek naar talent. Talentontwikkeling op Expeditiescholen

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Sligte, H., Goei, S. L., Roerdink, D., Kleijnen, R., Volman, M., Heurter, A., & Peetsma, T. (2011). Leerlingen met speciale leerbehoeften op weg naar een diploma. In G. Ledoux, & M. Volman (Eds.), *Op zoek naar talent. Talentontwikkeling op Expeditiescholen* (pp. 35-42). (Durven, delen, doen). VO-raad. http://www.vo-raad.nl/userfiles/bestanden/SLOA/03_Op-zoek-naar-talent.pdf

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

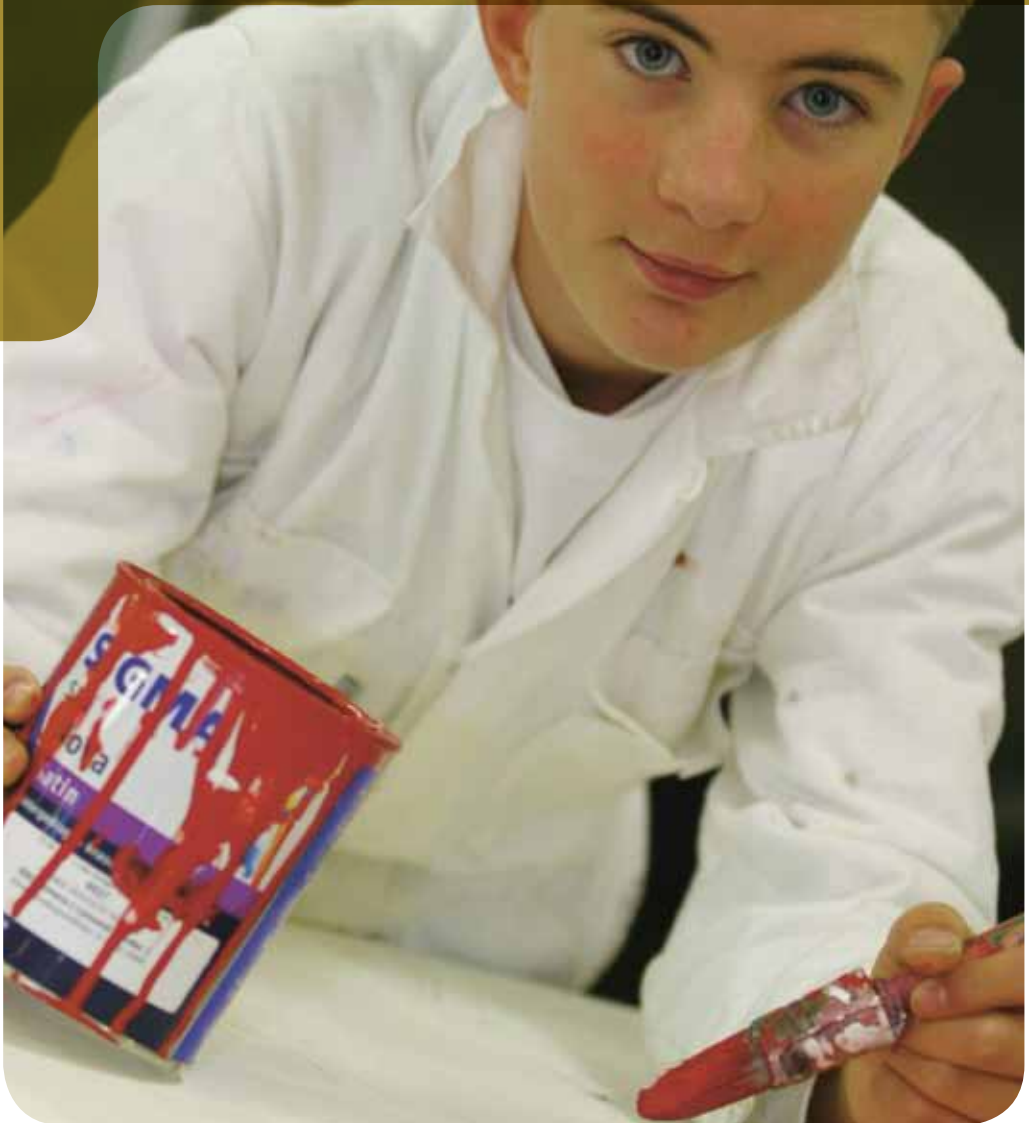
Op zoek naar talent

Talentontwikkeling op Expeditiescholen

**durven
delen
doen**

Guuske Ledoux,
Monique Volman

4 *Leerlingen met speciale leerbehoeften op weg naar een diploma*

Henk Sligte, Sui Lin Goei, Dianne Roerdink, Ria Kleijnen, Monique Volman, Anna Heurter en Thea Peetsma

Scholengemeenschap Sint Ursula

Twee scholen in Midden-Limburg laten zien dat het mogelijk is een deel van de cluster-4-leerlingen door te leiden naar een reguliere school en een volwaardig diploma.

4.1 Inleiding

Sommige leerlingen met een onderwijs-belemmerende beperking gaan naar het speciaal onderwijs. Een relatief groot deel hiervan heeft ernstige gedrags- en/of psychiatrische beperkingen (cluster-4-leerlingen). Voor veel van deze leerlingen geldt dat ze wel over de cognitieve capaciteiten beschikken om een regulier diploma voortgezet onderwijs te behalen, maar dat het speciaal onderwijs hen daarvoor slechts beperkte mogelijkheden kan bieden. Dat betekent dat niet alle leerlingen kunnen presteren naar hun vermogen.

Twee scholen in Midden-Limburg werken samen aan een oplossing. In het Limburgse kerkdorp Heythuysen staat een vestiging van de Scholengemeenschap Sint Ursula. Op zeshonderd meter afstand bevindt zich De Ortolaan, een cluster-4-voorziening. De Ortolaan is in 22 jaar gegroeid van twaalf tot driehonderd leerlingen en tachtig personeelsleden. Hoewel het altijd de ambitie was leerlingen (terug)

te plaatsen in het regulier onderwijs, gebeurde dat steeds minder. De Ortolaan bleek voor veel leerlingen eindonderwijs te zijn. Binnen het vso is het wettelijk echter niet mogelijk een diploma te behalen. Daarom is samen met SG Sint Ursula het plan voor de innovatie 'Een synthese gerealiseerd, naar verdere ont-schotting' gemaakt. De scholen willen er in nauwe samenwerking voor zorgen dat leerlingen van De Ortolaan integreren in het reguliere onderwijs en een diploma of één of meer certificaten in het voortgezet onderwijs kunnen behalen. Dit gebeurt onder andere in 'syntheseklassen', waarin de cluster-4-geïndiceerde leerlingen aanvankelijk apart vmbo-onderwijs volgen en daarna geleidelijk integreren in reguliere vmbo-classes.

In het kader van de Expeditie hebben onderzoekers het ontwikkel- en invoeringsproces van de syntheseklas en het schakelen naar het reguliere vmbo gevolgd en soms ondersteund. Ook zijn de resultaten ervan in kaart gebracht. Het onderzoek begon met ontwerp vragen gericht op de interventies, arrangementen en procedures die in de loop van de drie Expeditie-jaren zijn ontwikkeld. Op basis van dat deel van het onderzoek beschrijven we het model van de syntheseklas zoals het nu, na drie jaar experimenteren en bijstellen, functioneert. Een ander deel van het onderzoek richtte zich op het volgen van de leerlingen, op zoek naar succes- en faalfactoren voor schakelen. We beschrijven de resultaten in termen

van aantallen (succesvol) schakelende leerlingen. Ook geven we een indruk van de ervaringen van een aantal 'syntheseleerlingen' en hun docenten van Sint Ursula.

4.2 Synthesetraject

4.2.1 Deelnemers

In de drie jaar dat de Expeditie heeft geduurd, hebben in totaal 36 leerlingen deelgenomen aan het synthesetraject. In het schooljaar 2007-2008 zijn de eerste syntheseklassen gestart met in totaal twintig leerlingen: in het eerste leerjaar zeven leerlingen en in het tweede leerjaar dertien. In 2008-2009 zijn in totaal negen leerlingen gestart in het eerste leerjaar. Het tweede leerjaar kende twee leerlingen vanuit het eerste jaar en twee nieuwe leerlingen. In 2009-2010 zijn in totaal vijf nieuwe leerlingen gestart. Syntheseleerlingen volgen hetzelfde programma als reguliere vmbo-leerlingen.

4.2.2 Betrokkenen

De syntheseklassen zijn gehuisvest in het gebouw van Sint Ursula. Eerst krijgen de leerlingen daar les van een docent van De Ortolaan en later van docenten die lesgeven in de reguliere vmbo-classes. De docent van de Ortolaan blijft betrokken als begeleider en mentor. Vanuit deze syntheseklassen schakelen de leerlingen naar de reguliere classes.

De Sint Ursula-docenten krijgen algemene informatie over de leerlingen via de

synthesementoren en de schakelcoach. Deze schakelcoach is aangesteld in het tweede Expeditiejaar; hij monitort en begeleidt de leerlingen bij het hele schakelproces van synthese- naar reguliere klas. Hij is een vraagbaak voor de docenten, voor de mentoren en uiteraard voor de leerlingen zelf. Dit doet hij in samenwerking met de orthopedagoge van De Ortolaan en de zorgcoördinator van Sint Ursula. De orthopedagoge en de schakelcoach zijn elke donderdag beschikbaar om de docenten van Sint Ursula te coachen. Tevens nemen ze een keer in de maand deel aan de teamvergaderingen van Sint Ursula.

Tijdens het eerste Expeditiejaar bleek het goed om te werken aan professionalisering van docenten die schakel- en syntheseleerlingen in hun reguliere klas krijgen. De docenten gaven aan, behoefte te hebben aan meer informatie over het omgaan met leerlingen van De Ortolaan. Zij zijn vervolgens geschoold in het verrichten van systematische observaties en het plegen van interventies in de klas op basis van observatiegegevens.

4.2.3 Organisatie van het schakelen

Oorspronkelijk was het idee dat leerlingen individueel in de reguliere vmbo-classes zouden instromen. In het schooljaar 2007-2008 werd inderdaad per leerling bekeken hoe en binnen welk tijdspad instroom mogelijk was. In de praktijk betekende dit dat leerlingen wekelijks voor een vak konden schakelen. Om

organisatorische redenen zijn er vanaf het schooljaar 2008-2009 vaste schakelmomenten aangewezen: direct na de herfstvakantie, de kerstvakantie, de paasvakantie en de meivakantie. Dit houdt het schakelen overzichtelijk, zowel voor leerlingen als docenten. Er zijn uitzonderingen mogelijk als dit in het belang van de leerling is.

4.2.4 Schakelproces

Of het aantal vakken waarvoor een leerling gaat schakelen wordt uitgebreid, is afhankelijk van het functioneren van de leerling in de syntheseklas, in de schakelklas, en tijdens lesgebonden en niet-lesgebonden momenten, zoals de pauze. De mentor deelt zijn bevindingen over de leerling tijdens het tweewekelijkse teamoverleg.

Bij het eerste schakelmoment wordt meteen een schakelschrift in gebruik genomen. Dit schrift dient als communicatiemiddel tussen docent, mentor en ouders. Het functioneren van de leerling bij reeds geschakelde vakken wordt nauwlettend gevolgd. De mentor volgt de leerling door navraag te doen bij de betreffende docent, door het controleren van het schakelschrift en het observeren van de leerling in de schakellessen. Verder wordt het proces gevolgd aan de hand van de signaleringslijst 'schoolhouding'. Deze wordt ingevuld door de docenten bij wie de leerling inmiddels schakelt.

Wanneer (verder) schakelen wordt overwogen, neemt de mentor contact op met de ouders. Zij dienen in te stemmen met de schakelstap en een toestemmingsverklaring te tekenen voor het uitwisselen van gegevens. De mentor zorgt aan de hand van een overdrachtsformulier voor een beknopte overdracht van handelingsplan en diagnoseverklaring, eventueel aangevuld met gegevens uit het onderwijskundig rapport van de vorige school, de Citoscore en didactische en/of persoonlijke testen. Verschillende gegevens worden ingevoerd in het digitale leerlingvolgsysteem, Magister. Verder zorgt de mentor dat de schakelcoach beschikt over een exemplaar van het uitgebreide handelingsplan. Dit ligt altijd ter inzage voor de vakdocent die meer over een leerling wil weten. Het is de bedoeling dat de mentor de vakdocent proactief informeert, waardoor de informatie uit het overdrachtsformulier een steeds duidelijker plek krijgt in het verdere leerproces en de begeleiding van de schakelende leerling.

De leerling krijgt de mogelijkheid om binnen twee schooljaren volledig te schakelen, beginnende in de brugklas. Een leerling die er niet in slaagt om binnen twee jaar volledig te schakelen, gaat terug naar De Ortoolaan. Een leerling die wel binnen twee schooljaren volledig schakelt, gaat zich in leerjaar 3 en 4 verder voorbereiden op het vmbo-diploma.

4.2.5 Criteria voor toelating in een syntheseklas

- De leerling beschikt over een cluster-4-indicatie.
- De leerling heeft een totaal IQ van 90 of hoger.
- Het gemiddelde didactische leeftijds-equivalent is 45 of hoger.
- De leerling is gemotiveerd en heeft de wil om een diploma of deelcertificaten te halen.
- De leerling is in staat om huiswerk te maken.
- De leerling is in staat te functioneren in een reguliere klas van 20 à 25 leerlingen en is niet afhankelijk van een-op-eenbegeleiding.
- De leerling is nog niet in staat om al volledig te functioneren in een reguliere vmbo-groep.
- De gedragsproblematiek is dusdanig dat deze de leerontwikkeling niet belemmert.

Aan het einde van het schooljaar worden de cluster-4-scholen in de regio die leerlingen doorverwijzen naar De Ortolaan, bezocht door leden van de toelatingscommissie van de syntheseklas. Eventuele synthese kandidaten worden daar besproken aan de hand van de toelatingscriteria. Daarnaast bezoeken de leerjaarcoördinator van het eerste leerjaar en de sectordirecteur van Sint Ursula alle basisscholen in de regio. Zij bespreken dan ook eventuele synthese kandidaten. Als er synthese kandidaten zijn, melden de

ouders deze leerlingen aan bij De Ortolaan. De administratie verzamelt leerlinggegevens die uitmonden in een startplan. Daarna doen de orthopedagoge en de intern begeleider op De Ortolaan een intake met de ouders en hun zoon of dochter. De leerling wordt vervolgens besproken in de toelatingscommissie. Er zijn dan drie mogelijkheden:

- De leerling kan direct starten in de syntheseklas.
- De leerling wordt afgewezen.
- De leerling begint op De Ortolaan; gedurende het schooljaar wordt bekeken of de leerling tussentijds in de syntheseklas kan instromen.

4.2.6 Criteria voor instroom in een reguliere vmbo-klas

Voorafgaand aan de instroom in een reguliere vmbo-klas volgt de leerling de lesmethode en het programma van toetsing en afsluiting (PTA) van Sint Ursula (er is per periode van twaalf weken een studiewijzer, waarin het PTA per week is uitgewerkt).

Een algemeen criterium voor instroom in een reguliere vmbo-klas is dat de leerling in staat is te functioneren in een groep van ongeveer twintig leerlingen. Dit wordt bepaald aan de hand van de observaties van de leerkracht, maar ook aan de hand van de eerdergenoemde signaleringslijst schoolhouding. Die gaat naar vakdocenten waar de leerling inmiddels al

schakelt. Daarbij gelden de volgende, specifieke criteria:

- De leerling kan omgaan met het gehanteerde werktempo.
- De leerling kan omgaan met de diverse docenten en meerdere klasgenoten.
- De leerling kan omgaan met wisseling van lokalen.
- De leerling is in staat om zelfstandig te functioneren op gebied van: diplomagerichtheid en motivatie, huiswerk maken, omgaan met het lesrooster en de studieagenda.

4.2.7 Syntheseklassen geconcretiseerd

Inmiddels zijn de volgende elementen uitgekristalliseerd als kenmerken van de syntheseklas en het schakelen.

- **Leeromgeving:** de lokalen voor de syntheseklassen zijn ingericht in het vmbo-gebouw van Sint Ursula en er zijn afspraken gemaakt over toezicht en de pauzes. Syntheseleerlingen kunnen profiteren van het reguliere aanbod en de activiteiten op Sint Ursula. De leerlingen kunnen steeds meer schakelen naar reguliere lessen tot en met volledige synthese. Er is een maximale termijn bepaald waarin het proces van volledige synthese afgerond moet zijn: twee jaar voor leerlingen die starten in leerjaar 1.
- **Curriculum:** er is een jaarplan en een periodeplanning. Syntheseleerlingen die schakelen, krijgen hetzelfde

curriculum als reguliere leerlingen.

Voor alle syntheseleerlingen wordt met een handelingsplan gewerkt.

- **Competentie syntheseleerlingen en ontvangende leerlingen:** management, synthesesementoren en docenten stimuleren leerlingen om mede-eigenaar te worden van het leerproces. Vooral de synthesesementoren werken aan de competenties van de syntheseleerlingen en ondersteunen daarbij de Sint Ursula-docenten. Voor de competenties van de ontvangende leerlingen is geen expliciete actie ondernomen.
- **Specifieke zorgarrangementen:** de syntheseleerlingen zijn opgenomen in het totale onderwijzorgsysteem dat Sint Ursula in het kader van passend onderwijs realiseert.
- **Samenwerking met ouders, maatschappelijke partners in de keten:** ouders en leerling zijn betrokken bij de perspectiefbepaling, doelbepaling en verwachtingen en inspanningsverplichtingen.

4.3 Syntheseleerlingen

Alle leerlingen uit de syntheseklassen zijn vanaf de start van de Expeditie in schooljaar 2007-2008 gevolgd in hun schakelproces. De Expeditieonderzoekers hebben daarnaast elf leerlingen twee of drie jaar lang intensiever gevolgd. Over hen zijn verschillende gegevens verzameld: leerlingdossiers, observaties, observaties door docenten met behulp van een door henzelf ontwikkelde Kijkwijzer, interviews met de leerlingen zelf.

Deze zogenoemde 'longitudinale cases' worden uitgewerkt via het model handelingsgerichte diagnostiek. Hierbij staat de onderwijs- en leerbehoefte van de leerling centraal, maar ook de interactie met het onderwijs dat de docent aanbiedt. Een belangrijke vraag in dit deel van het onderzoek is of er specifieke kenmerken aanwezig zijn bij deze leerlingen die bevorderend dan wel belemmerend zijn voor het schakelproces en uiteindelijk voor de onderwijsparticipatie in een reguliere klas en school. Daarnaast wordt bestudeerd hoe de school haar onderwijsaanbod afstemt op de specifieke onderwijsleer- en instructiebehoefte van deze leerlingen en welke elementen van dat aanbod eraan bijdragen dat ze met plezier en succes naar een reguliere school gaan.

4.3.1 Resultaten

Negen van de elf gevolgde leerlingen zijn volledig geschakeld. Van deze leerlingen staan vijf leerlingen ingeschreven op Sint Ursula. Van de overige vier leerlingen die volledig zijn geschakeld (dus geïntegreerd in het vmbo), zijn drie leerlingen vanwege verhuizing van school gewisseld en hebben hun carrière op een andere reguliere VO-school voortgezet. Een van de volledig geschakelde leerlingen is terug naar De Ortolaan, vanwege ernstige gedragsproblematiek die belemmerend was voor de omgang met de docenten en leerlingen op Sint Ursula. Van de twee leerlingen die niet volledig zijn geschakeld, is één naar een gesloten inrichting verhuisd en de

andere leerling is vanwege verhuizing naar een andere reguliere school gegaan.

Kortom, op twee na zitten de geselecteerde syntheseleerlingen in het schooljaar 2009-2010 nog steeds in het regulier voortgezet onderwijs. Het traject blijkt dus te werken en kan als succesvol worden beschouwd. Er zijn dit schooljaar vier leerlingen op Sint Ursula en twee leerlingen elders geslaagd voor hun vmbo-examen.

4.3.2 Ervaringen van de syntheseleerlingen

De data uit de longitudinale cases kunnen hier niet uitgebreid aan bod komen, want deze bijdrage richt zich vooral op de weergave van het ontwikkelde model. Wel komt naar voren dat bijna alle leerlingen het fijn vinden dat zij de kans krijgen om te schakelen, zodat zij een diploma kunnen halen. Een aantal leerlingen geeft aan dat zij zich door de reguliere VO-klas goed geaccepteerd voelen sinds zij daarin volledig zijn opgenomen. Leerlingen vinden het ook prettig dat ze rustig en stapsgewijs kunnen schakelen, zodat ze kunnen wennen aan het feit dat ze verschillende leraren hebben.

Uitspraken van leerlingen, ter illustratie:

‘Het is een goed werkende formule.’

‘De mentor van de syntheseklas was als een soort vriend voor me. Ik kon altijd bij hem terecht.’

‘Sinds ik geschakeld ben voor alle vakken, voel ik me meer thuis in mijn klas en accepteren mijn klasgenootjes mij nu ook.’

Uitspraken van leraren, ter illustratie:

‘X gedraagt zich in de klas waarin hij schakelt, beter dan sommige andere klasgenoten.’

‘X is een rustige leerling die niet opvalt door zijn gedrag. Hij is altijd vriendelijk en beleefd. Hij komt altijd rustig het lokaal binnen en doet goed mee tijdens de les.’

‘X is goed aanspreekbaar op zijn gedrag. Met duidelijke structuur en instructie kun je X goed in de klas hebben.’

‘X valt niet meer of minder op in de les dan andere leerlingen.’

Ook de docenten van Sint Ursula tonen zich dus tevreden. Meer informatie over wat het onderzoek voor de docenten heeft betekend, is te vinden in de publicatie ‘*En, heb je vandaag nog een goede vraag gesteld?*’.⁸

4.4 Tot slot

Het voorbeeld van de samenwerking tussen Ortolaan en Sint Ursula heeft laten zien dat het mogelijk is om in elk geval een deel van de leerlingen in een cluster-4-school door te leiden naar een reguliere school, via een stapsgewijze aanpak, zodat zij daar uiteindelijk een volwaardig diploma kunnen behalen. De eerste leerlingen bij wie dit is gelukt, zitten inmiddels in het mbo. Het Expeditie-onderzoek heeft ertoe bijgedragen dat deze aanpak nu systematisch is beschreven, zodat andere scholen het ontwikkelde model als voorbeeld kunnen gebruiken. Hopelijk leidt dat ertoe dat straks voor veel meer leerlingen deze weg begaanbaar wordt.

8 Lockhorst, D., Van den Berg, I., Boogaard, M. (2011). ‘En, heb je vandaag nog een goede vraag gesteld?’ *Wat onderzoek kan doen voor de professionalisering van docenten*. Utrecht: VO-raad.